

Regeringens proposition

1999/2000:47

Brottsoffers ansvar för rättegångskostnader

Prop.
1999/2000:47

Regeringen överlämnar denna proposition till riksdagen.

Stockholm den 20 januari 2000

Göran Persson

Laila Freivalds
(Justitiedepartementet)

Propositionens huvudsakliga innehåll

I propositionen föreslås en begränsning av brottsoffers skyldighet att ersätta en skadeståndsskyldigs rättegångskostnader.

Förslaget innebär att ett brottsoffer som har tillerkänts ersättning för lidande enligt 1 kap. 3 § skadeståndslagen (1972:207) (kränkingsersättning) inte skall behöva betala den skadeståndsskyldiges rättegångskostnader även om brottsoffret har förlorat processen. Undantag föreslås gälla om det finns särskilda skäl mot en begränsning av kostnadsansvaret. Begränsningen föreslås också gälla när ett brottsoffer har tillerkänts skadestånd på grund av brott för sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men eller olägenheter i övrigt, om det finns särskilda skäl för en begränsning.

Ändringarna föreslås träda i kraft den 1 maj 2000.

1	Förslag till riksdagsbeslut	3
2	Förslag till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207)	4
3	Ärendet och dess beredning.....	5
4	Brottsoffers ansvar för rättegångskostnader – gällande ordning.....	6
5	Brottsoffers ansvar för rättegångskostnader bör inskränkas i vissa fall.....	8
6	Utformningen av en ny kostnadsregel	12
7	Ekonomiska konsekvenser	21
8	Författningskommentar.....	22
Bilaga 1	Promemorians lagförslag	24
Bilaga 2	Förteckning över remissinstanser som har yttrat sig över promemorian Brottsoffers ansvar för rättegångskostnader (Ju 1998/3690).....	25
Bilaga 3	Lagrådsremissens lagförslag.....	26
Bilaga 4	Lagrådets yttrande.....	27
	Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 20 januari 2000.....	29

1 Förslag till riksdagsbeslut

Regeringen föreslår att riksdagen antar förslag till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207).

2 Förslag till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207)

Härigenom föreskrivs att det i skadeståndslagen (1972:207) skall införas en ny paragraf, 6 kap. 5 §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

5 §

En skadelidande som har tillerkänts skadestånd för lidande enligt 1 kap. 3 § skall inte förpliktas att ersätta den skadeståndsskyldiges rättegångskostnader i ett mål där skadestånd på grund av brottet prövas. Detta gäller dock inte om särskilda skäl föranleder annat.

Om det finns särskilda skäl gäller vad som sägs i första stycket första meningen också en skadelidande som enligt 5 kap. 1 § första stycket 3 har tillerkänts skadestånd på grund av brott för sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men eller olägenheter i övrigt till följd av skadan.

Undantag från vad som sägs i första och andra styckena får göras i fråga om sådana kostnader som den skadelidande har orsakat genom att uppträda på ett sätt som avses i 18 kap. 3 eller 6 § eller 31 kap. 4 § rättegångsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 maj 2000. Den nya bestämmelsen skall dock endast tillämpas i de fall yrkandet om skadestånd har framställts efter ikraftträdandet.

Ett par fall där brottsoffret har förpliktats att ersätta gärningsmannens rättegångskostnad har under senare tid rönt stor uppmärksamhet (se Nytt Juridiskt Arkiv [NJA] 1997 s. 767 och 1999 s. 441; fallen redovisas dock inte när det gäller rättegångskostnadsfrågan). I Brottsofferutredningens betänkande *Brottsoffer - Vad har gjorts? Vad bör göras?* (1998:40) framhålls att frågan om rättegångskostnadernas fördelning i tvistemål om skadestånd borde studeras men att detta inte kunnat ske inom ramen för utredningens uppdrag.

Inom Justitiedepartementet har utarbetats en promemoria med förslag till en ny bestämmelse i skadeståndslagen som innebär att ett offer för brott som tillerkänns ersättning för kränkning genom brott inte skall behöva betala gärningsmannens rättegångskostnader. Även i de fall där ett offer för brott har tillerkänts ersättning för sveda och värk, lyte eller stadigvarande men eller olägenheter i övrigt föreslår promemorian att rätten skall kunna bestämma att kostnaderna skall kvittas, om det finns särskilda skäl för det. Promemorians lagförslag finns i *bilaga 1*. Promemorian har remissbehandlats. En förteckning över remissinstanserna finns i *bilaga 2*. Remissyttrandena finns tillgängliga i Justitiedepartementet (dnr 1998/3690).

Inom Justitiedepartementet pågår för närvarande också en översyn av skadeståndslagens materiella bestämmelser om ersättning för ideell skada, dvs. för skador som inte är av ekonomisk natur. Avsikten är att en lagrådsremiss skall avlämnas under år 2000. Det kunde i och för sig vara lämpligt att behandla också frågan om brottsoffrets ansvar för rättegångskostnader i det sammanhanget. Det är enligt regeringens bedömning dock angeläget att behandlingen av rättegångskostnadsfrågan inte dröjer, varför vi nu tar upp den särskilt.

Lagrådet

Regeringen beslutade den 16 december 1999 att inhämta Lagrådets yttrande över det lagförslag som finns i *bilaga 3*. Lagrådets yttrande finns i *bilaga 4*. Lagrådet har föreslagit vissa justeringar och tillägg. Regeringen har i huvudsak följt förslagen. Dessutom har vissa redaktionella ändringar gjorts i lagtexten. Vi återkommer till Lagrådets synpunkter i avsnitt 5 och 6 samt i författningskommentaren.

4 Brottsoffers ansvar för rättegångskostnader – gällande ordning

Promemorian redovisar gällande lagstiftning och praxis om rättegångskostnaders fördelning i mål där skadestånd på grund av brott prövas.

Oavsett om handläggningen sker enligt tvistemåls- eller brottmålsreglerna gäller bestämmelserna i 18 kap. rättegångsbalken (RB). När det är fråga om handläggning enligt reglerna för brottmål gäller enligt 31 kap. 11 § tredje stycket RB dock den viktiga begränsningen att det ansvar för rättegångskostnad som målsäganden kan åläggas är begränsat till den särskilda kostnad som orsakats av det enskilda anspråket.

Enligt huvudregeln i 18 kap. 1 § RB skall den som vinner bifall till sin talan få sina kostnader för rättegången ersatta av motparten. Av bestämmelsen följer att ett brottsoffer, om han eller hon i stället helt och hållet förlorar, får betala motpartens rättegångskostnader. Det gäller oavsett om avgörandet grundas på att motparten inte anses ha begått brottet eller på att någon skada inte anses ha uppstått.

I 18 kap. 3 och 6 §§ RB finns bestämmelser om ansvar för rättegångskostnader vid försumlig processföring.

För sådana fall där talan endast delvis får framgång gäller 18 kap. 4 § RB, som ger domstolen en betydande frihet, t.ex. att låta vardera parten svara för sina egna kostnader eller att ge endera parten en jämkad ersättning. Högsta domstolens (HD) praxis på denna punkt innebär i sina huvuddrag att rättegångskostnaderna skall kvittas om ett yrkande vinner framgång endast till hälften, att en målsägande skall tillerkännas ersättning för halva sin kostnad om han eller hon vinner framgång i fråga om tre fjärdedelar av det omtvistade beloppet och så vidare.

I mål om ersättning för kränkning ges dock en målsägande ett viktigt skydd i kostnadshänseende vid tillämpningen av 18 kap. 4 § RB. HD har i två refererade avgöranden (NJA 1988 s. 532 och 1997 s. 723) slagit fast att målsäganden får sina kostnader ersatta och inte behöver betala motparten dennes kostnader även om skadeståndsyrkandet bifalls endast till en mindre del. I det senare fallet – som i HD enbart gällde prövning av kränkingsersättningens storlek – åberopades målets karaktär till stöd för denna lösning.

När det gäller skadestånd för annat än kränkning har inte samma principer tillämpats. I stället får målsäganden oftast betala motparten dennes kostnader eller en del av dessa, om han eller hon vinner mindre än hälften av det som är tvistigt och regeln i 31 kap. 11 § tredje stycket RB om ansvarsbegränsning inte är tillämplig.

Den som får hela sitt enskilda anspråk ogillat måste ersätta sin motpart dennes rättegångskostnader oavsett om anspråket avser ersättning för kränkning eller något annat.

Det som har sagts nu gäller även kostnaderna i en högre instans efter ett överklagande. Så länge åtalet och det enskilda anspråket hålls samman eller brottsoffret vinner åtminstone en delframgång löper alltså han eller

hon ingen större kostnadsrisk. Emellertid kan det vara så att ett brottsoffer överklagar en underrättsdom och begär ett högre skadestånd än det som underrätten har beslutat, utan att vinna någon framgång med överklagandet. I ett sådant fall måste brottsoffret, om inte regeln i 31 kap. 11 § RB om ansvarsbegränsning är tillämplig, ersätta motparten dennes kostnader i den högre domstolen, oavsett om skadeståndet avser ersättning för kränkning eller något annat. Vid skadestånd för annat än kränkning kan målsäganden drabbas av ett kostnadsansvar redan om hans eller hennes överklagande ogillas till mer än hälften.

Det kan också vara så att brottsoffrets motpart överklagar och får helt bifall till sina yrkanden i högre instans. Även i ett sådant fall måste brottsoffret, om inte regeln i 31 kap. 11 § RB är tillämplig, ersätta motparten dennes rättegångskostnad i den högre domstolen oavsett om skadeståndet avser kränkingsersättning eller något annat. Vid skadestånd för annat än kränkning kan brottsoffret också bli ansvarigt för rättegångskostnader om den tilltalades överklagande bifalls till mer än hälften, t.ex. genom att en yrkad sänkning av skadeståndet får visst, men inte fullt, bifall.

Utgången i högre instans kan också bli bestämmande för rättegångskostnadernas fördelning i lägre instans (se 18 kap. 15 § RB). Detta förutsätter att en dom överklagas både i sak och när det gäller rättegångskostnaderna. Kostnadsfrågan skall då bedömas som om målet redan i den lägre instansen fått den utgång som den fick enligt domen i den högre instansen. Den som är tappande part i högre instans kan alltså på grund av denna utgång slutligen komma att förpliktas ersätta kostnader i lägre instans.

5 Brottsoffers ansvar för rättegångskostnader bör inskränkas i vissa fall

Regeringens bedömning: Med hänsyn till att rättsordningen bör upprätthålla ett rimligt mått av skydd för och stöd till dem som drabbas av brott bör brottsoffers ansvar för rättegångskostnader inskränkas i vissa fall.

I **promemorian** görs bedömningen att det finns ett behov av att inskränka brottsoffers ansvar för rättegångskostnader i vissa fall.

Remissinstanserna delar genomgående bedömningen att det finns behov av en ändring av rättegångskostnadsreglerna i vissa mål om skadestånd.

Skälen för regeringens bedömning: Den som har utsatts för ett brott och som vill begära skadestånd ges i dag ett omfattande rättsskydd av samhället. I allmänhet kan ett brottsoffer som målsägande föra fram sitt anspråk i samma rättegång som ansvarsfrågan handläggs, vilket i sig gör förfarandet enkelt och billigt för parterna. Åklagarens skyldighet enligt 22 kap. 2 § RB att föra målsägandens talan om enskilt anspråk innebär att talan i de flesta fall kan föras utan några kostnader för målsäganden. En målsägande har dessutom ofta rätt att få ett målsägandebiträde som bl.a. bistår med att föra skadeståndstalan. Biträdet är kostnadsfritt för målsäganden. Om frågan om skadestånd avskiljs från brottmålet för att handläggas som särskilt mål enligt reglerna för tvistemål kvarstår målsägandebiträdets uppdrag. Det gör det också om tingsrättens dom överklagas endast i fråga om enskilt anspråk.

När det gäller frågan om vem som skall bära ansvaret för rättegångskostnader intar målsäganden redan enligt gällande rätt en särskilt förmanlig ställning i en process om ett enskilt anspråk. Som framgått ovan (avsnitt 4) begränsar reglerna i 31 kap. 11 § tredje stycket RB målsägandens ansvar för den tilltalades kostnader till sådana som är särskilda i de fall där anspråket kan föras fram i anslutning till ett mål om allmänt åtal. Det innebär i praktiken att målsäganden inte ens i det fallet att det enskilda anspråket helt ogillas brukar drabbas av något kostnadsansvar.

I mål om ersättning för kränkning ges en målsägande också ett viktigt skydd i kostnadshänseende genom den tillämpning av 18 kap. 4 § RB som slagits fast av HD (se avsnitt 4). Även om skadeståndsyrkandet bifalls endast till en mindre del får målsäganden enligt denna praxis sina kostnader ersatta och behöver inte betala motparten dennes kostnader, oavsett i vilken ordning anspråket handläggs. I det senare fallet har, som nämnts, målets karaktär åberopats till stöd för den lösningen. När det gäller skadestånd för annat än kränkning har dock inte samma principer tillämpats. Målsäganden får i stället oftast betala motparten dennes kostnader eller en del av dessa, om han eller hon vinner mindre än hälften av det som är tvistigt och regeln i 31 kap. 11 § tredje stycket RB om ansvarsbegränsning inte är tillämplig.

Brottsoffret löper således ingen större kostnadsrisk så länge åtalet och det enskilda anspråket hålls samman eller brottsoffret vinner åtminstone en delframgång. Om ett brottsoffer överklagar en underrättsdom och begär ett högre skadestånd än det som underrätten har beslutat, utan att vinna någon framgång med överklagandet och målet i den högre domstolen enbart gäller skadestandsfrågan får dock brottsoffret ersätta motparten dennes kostnader i den högre domstolen, oavsett om skadeståndet avser ersättning för kränkning eller något annat. Vid skadestånd för annat än kränkning kan brottsoffret drabbas av ett kostnadsansvar redan om hans eller hennes överklagande ogillas till mer än hälften.

Brottsoffret måste också ersätta motparten dennes rättegångskostnad om motparten överklagar och får helt bifall till sina yrkanden i högre instans, förutsatt att inte regeln i 31 kap. 11 § RB är tillämplig i den högre domstolen. Detta gäller oavsett om skadeståndet avser kränkingsersättning eller något annat. Vid skadestånd för annat än kränkning kan brottsoffret också bli ansvarig för rättegångskostnader om den tilltalades överklagande bifalls till mer än hälften, t.ex. genom att en yrkad sänkning av skadeståndet får visst, men inte fullt, bifall.

Utformningen av regelsystemet för rättegångskostnader innebär alltså att en person som har utsatts för brott i vissa fall kan komma att bli skyldig att betala ersättning för rättegångskostnader till den som är skadeståndsskyldig på grund av brottet. Som framgått i det föregående gäller detta särskilt i de fall där en skadeståndstalan förs i brottmålet och enbart skadestandsfrågan överklagas, medan ansvarsfrågan stannar i underinstansen. Vid talan om ersättning för kränkning uppstår dock inget kostnadsansvar så länge brottsoffrets motpart inte får helt bifall till sitt överklagande. I andra fall kan det emellertid bli så att ett brottsoffer som i slutfasen tillerkänns skadestånd samtidigt måste ersätta motparten för dennes kostnader i högre domstol.

Detta förhållande rimmar mindre väl med den ställning och det stöd som ett brottsoffer i övrigt garanteras under rättegången. Ur brottsoffrets perspektiv torde det också ofta framstå som mer eller mindre slumpartat att detta blir utgången av rättegången; att endast skadestandsfrågan och inte ansvarsfrågan blir föremål för prövning i högre rätt eller avskiljs för handläggning enligt tvistemålsreglerna är ju något som brottsoffret i vissa fall inte alls råder över och i varje fall kan ha svårt att överblicka. Av central betydelse i sammanhanget är att brottsoffret kan uppfatta betalningsskyldigheten gentemot en gärningsman som en ytterligare kränkning, utöver själva brottet. Detta är en konsekvens som i möjligaste mån bör undvikas.

HD:s praxis enligt 18 kap. 4 § RB vid prövning av kränkingsersättning ger stöd för att det i de fall det nu är fråga om finns starka skäl att inte behandla den skadeståndsskyldige och den skadelidande som i alla avseende likställda i rättegångskostnadshänseende. Skäl för ett sådant synsätt, utöver vad som redan anförts, är att frågor om skadestånd för lidande enligt 1 kap. 3 § skadeståndslagen i jämförelsevis hög grad är beroende av en skönsmässig bedömning samt att förutsättningar för

förlikning typiskt sett saknas (jfr justitierådet Linds särskilda yttrande i NJA 1997 s. 723).

Enligt regeringens mening kan en ytterligare begränsning av brottsoffers ansvar för rättegångskostnader ligga väl i linje med det rättskydd och stöd som det straffprocessuella systemet i övrigt bistår brottsoffret med, bl.a. i fråga om möjligheterna att föra talan om skadestånd på grund av brottet.

I andra vågskålen ligger visserligen att bestämmelserna om rättegångskostnadernas fördelning i 18 kap. RB utgår från att parterna skall behandlas lika i rättegångskostnadshänseende samt att begränsningar av brottsoffers ansvar för rättegångskostnader kan uppfattas som avsteg från denna grundläggande princip om likställdhet. Den i lagrådsremissen föreslagna bestämmelsen innefattade i första stycket en obligatorisk regel om att en skadelidande som tillerkänts ersättning för kränkning inte skall förpliktas betala den skadeståndsskyldiges rättegångskostnader. *Lagrådet* har anfört att det bör analyseras om en sådan kategorisk regel står i överensstämmelse med artikel 6 i Europakonventionen om mänskliga rättigheter.

Utmärkande för principen om rättvis rättegång som kommer till uttryck i artikeln är att parterna är likställda i processen och att den ene inte gynnas procedurmässigt på den andres bekostnad (se Danelius, Hans, *Mänskliga rättigheter i europeisk praxis*, Stockholm 1998, s. 173). I ett äldre mål mot Sverige har Europakommissionen uttalat att begreppet ”rättvis rättegång” fick anses innebära att den ena parten i en rättegång inte placerades i ett väsentligt underläge i förhållande till motparten (mål 434/58 mot Sverige, Yb 2 s. 354).

Frågan om en begränsning av brottsoffers ansvar för rättegångskostnader är förenlig med principen om en rättvis rättegång bör enligt regeringens mening bedömas mot bakgrund av att den särbehandling det här är fråga om, när det gäller fördelningen av rättegångskostnader, ytterst motiveras av principen att rättsordningen bör upprätthålla ett rimligt mått av skydd för och stöd till dem som drabbas av brott. Den sistnämnda principen motiverar enligt regeringens bedömning vissa olikheter i behandlingen av skadelidande och skadeståndsskyldiga i rättegångskostnadshänseende när det är fråga om skadestånd på grund av brott. Som framgått ovan innefattar HD:s praxis vid tillämpningen av 18 kap. 4 § RB steg i denna riktning. Vidare är den reglering regeringen nu föreslår, till skillnad från lagrådsremissens förslag, inte i någon del obligatorisk. Vi återkommer till detta i avsnitt 6. Bestämmelser med denna innebörd kan enligt vår bedömning inte anses innefatta en sådan väsentlig obalans mellan parterna i mål där skadestånd på grund av brott prövas att de står i strid med principen om rätten till en rättvis rättegång.

Mot bakgrund av vad som nu redovisats är det enligt regeringens mening motiverat med en förändring av de gällande reglerna i syfte att inskränka brottsoffers ansvar för rättegångskostnader i vissa fall. I ljuset av principen om ett rimligt mått av skydd för och stöd till brottsoffer framstår behovet vara tydligast vid sådana brott där skadestånd kan lämnas på grund av kränkning. Ersättning för kränkning kan utgå för brott

som typiskt sett är integritetskränkande. Det är ofta fråga om allvarliga brott som innebär stora fysiska och psykiska påfrestningar för brottsoffret.

Motsvarande bedömning gör sig gällande också i en del andra näralliggande fall. Det gäller särskilt fall där någon har åsamkats en personskada genom brott för vilken ersättning för sveda och värk, lyte, men eller olägenheter i övrigt enligt 5 kap. 1 § första stycket 3 skadeståndslagen har dömts ut, men där bestämmelsen om ersättning för kränkning i 1 kap. 3 § skadeståndslagen inte är tillämplig. Så kan exempelvis vara fallet vid vissa brott som typiskt sett, eller i det enskilda fallet, inte riktas mot den personliga integriteten eller innefattar annat ofredande.

Ett annat och praktiskt betydelsefullt exempel rör närstående till personer som har dödats genom brott. Dessa har i vissa fall rätt till ersättning för de psykiska besvär som de har drabbats av till följd av att en närstående har dödats. Enligt praxis krävs att dödandet har skett genom en uppsåtlig gärning eller genom grov oaktsamhet (NJA 1993 s. 41 I och II; 1996 s. 377 och Högsta domstolens dom den 18 oktober 1999 i mål T 107-96). De psykiska besvär som det här är fråga om ersätts som en personskada, genom ersättning för sveda och värk. Närstående till dem som har bragts om livet genom brott har dock inte rätt till kränkingsersättning. Starka skäl talar för att också denna grupp av offer för brott bör omfattas av en möjlighet till inskränkning av ansvaret för motpartens rättegångskostnader. Detsamma gäller dem som direkt har åsamkats personskada med anledning av ett allvarligare brott.

Vid utformningen av reglerna måste bland annat det syfte rättegångskostnadsreglerna fyller och de konsekvenser eventuella ändringar kan få beaktas. Dessa frågor behandlas i det följande avsnittet.

6 Utformningen av en ny kostnadsregel

Regeringens förslag: Bestämmelser som begränsar brottsoffers ansvar för rättegångskostnader tas in i skadeståndslagen (1972:207). Bestämmelserna föreslås omfatta fall där ersättning för kränkning genom brott har dömts ut och det inte finns särskilda skäl mot en begränsning av ansvaret. Vissa fall där det finns särskilda skäl för en begränsning och där ersättning för sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men eller olägenheter i övrigt har dömts ut för skador som har orsakats av brott föreslås också omfattas av bestämmelserna.

Promemorians förslag överensstämmer huvudsakligen med regeringens förslag. I promemorian föreslås dock en obligatorisk regel om begränsning av brottsoffers ansvar för rättegångskostnader för de fall ett brottsoffer har tillerkänts kränkingsersättning.

Remissinstanserna anför på ett antal punkter invändningar mot promemorians förslag. Kritiken är dock inte samstämmig. Det finns exempelvis röster såväl för en helt och hållet fakultativ lösning som mot det fakultativa inslag som promemorians förslag innefattar.

Skälen för regeringens förslag: En begränsning av brottsoffers ansvar för rättegångskostnader kan utformas på olika sätt. I promemorian argumenteras mot en allmän möjlighet till kvittning, för en obligatorisk regel om kvittning i de fall där ersättning för kränkning för brott har dömts ut samt för en fakultativ regel om kvittning med krav på särskilda skäl för de fall där ersättning för sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men eller olägenheter i övrigt dömts ut för skador som har orsakats av brott.

En allmän möjlighet till kvittning bör inte införas

Syftet med rättegångskostnadsregleringen är i första hand reparativt. Reglerna om ansvar för rättegångskostnader skall kompensera kostnadernas negativa effekter och komplettera den materiella rätten på samma sätt som skadeståndsreglerna gör. Reglerna om kostnadsansvar har emellertid ytterligare ett syfte, nämligen att vara handlingsdirigerande. Kostnadsreglerna är avsedda att verka avhållande på alltför höga anspråk samt på omotiverade bestridanden och överklaganden. Allmänt sett måste därför en part som förlorar helt och hållet rörande det processen gäller vara beredd att behöva ersätta motparten dennes kostnader.

Det är enligt regeringens bedömning inte möjligt eller lämpligt att mer allmänt göra undantag från denna huvudregel när det gäller enskilda anspråk på grund av brott. Detta gäller även om man skulle begränsa tillämpningsområdet för en sådan allmän regel till processen i högre instans. Skälen för detta är flera.

Ett mycket tungt vägande skäl är att en undantagsregel av allmän karaktär skulle behöva ges en rent fakultativ utformning, dvs. ge domstolen en allmän möjlighet att kvitta kostnader, eller mera begränsat

en allmän möjlighet att inte förplikta ett brottsoffer att ersätta en gärningsmans rättegångskostnader. *Sveriges Försäkringsförbund* har förordat en allmän skälighetsregel med den senare innebörden och anfört att praxis snabbt skulle kunna slås fast av domstolarna. Också *Sundsvalls och Gävle tingsrätter* anser att bestämmelserna i sin helhet bör vara fakultativa. Erfarenheterna av sådana kostnadsregler är emellertid inte goda. De har visat att en fakultativ regel om kvittning av rättegångskostnader tenderar att bli den helt dominerande lösningen i de enskilda fallen. En sådan ordning skulle försvaga skyddet mot obefogade krav, eftersom det då vore möjligt att utan risk för något ansvar för motpartens kostnader driva en process som inte har några utsikter till framgång.

En fakultativ regel av allmän karaktär är dessutom mindre väl ägnad att sörja för nödvändig förutsebarhet. En ordning med preciserade och klara regler för kostnadsansvar säkerställer att parterna har klart för sig vilka följder i kostnadshänseende deras processande har. Förutsebarheten skulle minska avsevärt med en generell möjlighet att inte förplikta ett brottsoffer att ersätta en gärningsmans rättegångskostnader. En sådan allmän fakultativ regel skulle dessutom försvaga de handlingsdirigerande effekter som de nuvarande reglerna om kostnadsansvaret har, nämligen att medverka till att de befogade anspråken hävdas medan andra frånfalls.

Ett annat skäl som talar mot ett allmänt undantag från dagens huvudregel om rättegångskostnadsansvar är svårigheter att göra rimliga avgränsningar av en sådan regels tillämpningsområde. Enskilda anspråk som förs fram i en brottmålsrättegång grundar sig i många fall inte enbart på att en brottslig gärning har begåtts. Ofta måste också rent civilrättsliga grunder anges. En målsägande kan exempelvis behöva lägga ytterligare ett moment till själva brottet. Det är, om man bortser från skadestånd på grund av lidande, inte heller ovanligt att en målsägande har anledning att som alternativ till den brottsliga gärningen åberopa en grund som är rent civilrättslig, t.ex. vårdslöshet som grund för anspråk på ersättning för sveda och värk trots att det åtalade brottet kräver uppsåt. Det bör också nämnas att grunderna för ett enskilt anspråk kan komma att ändras under en pågående brottmålsrättegång. Vidare kan anspråk som inte gäller ersättning för kränkning komma att behöva riktas mot annan än gärningsmannen. Ett enskilt anspråk som har med ett brott att göra behöver vidare inte alltid avse ett skadeståndsanspråk. Det kan exempelvis röra sig om en talan om bättre rätt till viss egendom.

Det skulle mot bakgrund av nu redovisade faktorer bli svårt att finna godtagbara gränser för en allmän regel rörande anspråk på grund av brott som avviker från huvudregeln. Någon mer allmän ändring av reglerna om rättegångskostnadsansvaret i mål om enskilda anspråk kan alltså inte göras. Det bör även när det gäller enskilda anspråk på grund av brott normalt gälla att brottsoffer i vissa fall kan drabbas av ett kostnadsansvar med anledning av detta.

Det finns emellertid speciella fall där behovet av en reform gör sig starkt gällande och där en undantagsregel kan ges en klar avgränsning. Som anförts ovan gäller detta särskilt de fall där ett brottsoffer tillerkänns skadestånd för kränkning.

Ett reformbehov finns i första hand i sådana fall i vilka brottsoffret har tillerkänts ett skadestånd för kränkning i en viss domstolsinstans men den skadeståndsskyldige överklagar och får fullt bifall till ett yrkande om sänkning av skadeståndet, vilket innebär att domstolen kommer att tillämpa 18 kap. 1 § RB beträffande överrättskostnaderna. Starka skäl talar för att man för det fallet gör ett tillägg till den nuvarande kostnadsregleringen som innebär att brottsoffret inte skall förpliktas ersätta den skadeståndsskyldiges kostnader i den högre domstolen.

De fall där ett brottsoffer i en viss domstolsinstans har fått skadestånd för kränkning men själv har överklagat utan att till någon del få bifall till ett yrkande om höjning av skadeståndet bör också omfattas av en sådan regel. Ett visst behov av handlingsdirigering gentemot brottsoffret finns visserligen när det gäller dessa fall. *Hovrätten över Skåne och Blekinge* anför att den ordning som föreslås i promemorian skulle kunna uppmuntra till mindre övertänkta överklaganden, utan att man för den skull kan tala om rättegångsmisbruk. *Gävle tingsrätt* anför att det från målsägandens sida torde kunna förekomma överklaganden som framstår som mer eller mindre grundlösa, utan att det kommer i fråga att tillämpa bestämmelserna i 18 kap. 3 eller 6 § eller 31 kap. 4 § RB.

Mot detta kan dock anföras att skadestandsfrågan kan vara svårbedömd. Kränkningersättning är ju ersättning för en ideell skada som inte kan beräknas på samma sätt som en ekonomisk skada utan måste uppskattas efter en mer skönsmässig bedömning. Helt obefogade anspråk, i den mån sådana skulle förekomma, torde det vidare inte vara svårt för en gärningsman att freda sig mot. Som *Hovrätten över Skåne och Blekinge* anför får det också anses ligga i sakens natur att en målsägande i normala fall känner ett sådant obehag inför processen att obefogade överklaganden blir sällsynt förekommande, varför det är troligt att de negativa konsekvenserna av bestämmelser av detta slag inte kommer att vara stora i praktiken. Till bilden hör också, som *hovrätten* anför, en gärningsmans möjlighet till rättshjälp i tvistemålsprocessen. Regeringen finner vidare anledning att i sammanhanget erinra om den handlingsdirigerande funktion som innefattas i bestämmelserna i 18 kap. 3 och 6 §§ samt 31 kap. 4 § RB. Övervägande skäl talar enligt vår bedömning för att också de fall då brottsoffret själv har överklagat bör omfattas av regleringen. Regleringen bör dock, som *Lagrådet* har anført, inte vara obligatorisk, utan öppna en möjlighet för undantag, om det finns särskilda skäl för det. Vi återkommer strax till detta.

Brottsoffermyndigheten anser att det bör övervägas att skydda brottsoffret i förhållande till hans eller hennes egna rättegångskostnader, särskilt när endast gärningsmannen överklagat i skadeståndsdelen och ersättningen sätts ned i högre instans. Myndigheten anför att detta inte nödvändigtvis bör ske genom att den vinnande motparten ersätter

brottsoffret hans eller hennes kostnader. Enligt regeringens bedömning finns inte fog för en ordning där en vinnande motpart skall ersätta brottsoffret hans eller hennes kostnader. Det bristande skyddet för brottsoffret enligt den nuvarande ordningen består ju i att brottsoffret förpliktas ersätta motparten dennes kostnader. I sammanhanget bör vidare beaktas att ett brottsoffer många gånger endast har obetydliga egna kostnader, eftersom han eller hon i de mål där ersättning för kränkning dömts ut ofta har ett målsägandebiträde som betalas av allmänna medel. Regeringen anser inte att det finns tillräckliga skäl till ett längre gående skydd för brottsoffret på denna punkt.

En reform bör alltså i huvudsak stanna vid att den som har tillerkänts skadestånd för kränkning bara skall behöva betala skadevållaren ersättning för rättegångskostnaderna i skadeståndsmålet om det finns särskilda skäl för det. Som redovisats tidigare finns en rätt till ersättning för kränkning i fall där ett offer för brott har tillfogats skador till följd av brott mot den personliga friheten. Det rör sig om sexualbrott och våldsbrott samt vissa andra brott såsom ärekränkning. Det handlar alltså om brott där en allvarlig kränkning har förekommit, där behovet av skydd för och stöd till brottsoffret framträder särskilt tydligt och det framstår som särskilt angeläget att undvika att offret för brottet förpliktas betala skadevållarens rättegångskostnader. Detta synsätt gör sig gällande oavsett till vilken del av talan kostnaderna hänför sig.

Brottsoffermyndigheten anser att inte bara fall där ersättning för kränkning har dömts ut bör omfattas, utan också sådana där frågan om kränkingsersättning har prövats, utan att vinna bifall. Med hänsyn främst till att det är den konstaterade kränkningen som motiverar särregleringen på denna punkt finns det enligt vår mening dock inte skäl att ge den en så vid utformning. En förutsättning bör alltså vara att ersättning för kränkning har dömts ut. Regeln bör alltså inte omfatta fall där ersättning för kränkning visserligen dömts ut i lägre instans men underinstansens dom ändras i högre instans på så sätt att kränkingsersättning inte döms ut.

Reformen bör – för att kunna fylla sitt ändamål – avse också sådana fall där brottsoffret i samma rättegång fört talan mot skadevållaren om något annat än skadestånd för kränkning, t.ex. skadestånd för personskada och detta oavsett utgången i den delen. Det innebär att brottsoffret inte skall förpliktas ersätta några rättegångskostnader i mål om skadestånd, om han eller hon i endera instansen har tillerkänts ersättning för kränkning. Detta gäller även om ersättningsbeloppet för kränkning är obetydligt i förhållande till andra former av skadestånd. Som nämnts ovan och som vi strax återkommer till bör det dock finnas en möjlighet till undantag, om omständigheterna i målet är sådana att det finns särskilda skäl för att låta brottsoffret bära ansvar för motpartens rättegångskostnader.

Riksdagens ombudsmän (JO) har anfört att huvudbestämmelsen bör begränsas till att omfatta mål där frågan om skadestånd för kränkning prövas; om endast frågor om ersättning för sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men samt olägenheter i övrigt prövas bör enligt JO kvittning endast kunna ske i vissa fall, oavsett om ersättning för kränkning genom brott har dömts ut. *Brottsoffermyndigheten* och *Riks-*

organisationen för Kvinnojourer i Sverige har när det gäller denna fråga anslutit sig till promemorians förslag.

De väsentliga skälen för särregleringen är det tydliga behovet av skydd för och stöd till brottsoffret samt det angelägna i att undvika vad som kan uppfattas som en kränkande betalningsskyldighet för brottsoffret gentemot den skadeståndsskyldige. Dessa skäl gör sig enligt regeringens bedömning gällande i de fall målsäganden har tillerkänts ersättning för kränkning för brottet, oavsett om den frågan är föremål för prövning i den aktuella instansen. *Sveriges advokatsamfund* har påpekat att det av lagtexten tydligt bör framgå att regleringen har denna innebörd. *Gävle tingsrätt* anför att det av lagtexten bör framgå att bestämmelsen inte är tillämplig när det efter avskiljande eller överklagande är fråga om prövning av skadestånd på grund av ett annat brott mot målsäganden än det kränkningen innefattat. Regeringen har utformat förslaget till lagtext i syfte att tillgodose dessa synpunkter. *Tingsrätten* har också tagit upp frågan om bestämmelsen är tillämplig i de fall då målsäganden förbehåller sig rätten att i senare rättegång framställa anspråk om exempelvis ersättning för lyte eller annat stadigvarande men eller olägenheter i övrigt. Regeringens förslag till lagtext har formulerats med utgångspunkten att också sådana fall i princip skall omfattas av bestämmelserna.

Lagrådet har dock pekat på ett antal situationer där en obligatorisk bestämmelse inte ter sig rimlig (se närmare i bilaga 4) samt anført att det bör finnas någon form av "ventil" så att avsteg från principen om kvittning kan göras i sådana fall där regeln skulle ge ett klart otillfredsställande resultat med hänsyn till omständigheterna i målet. Regeringen ansluter sig till *Lagrådets* bedömning och föreslår med anledning av detta att undantag bör göras för de fall där särskilda skäl talar mot en begränsning av brottsoffrets ansvar för motpartens rättegångskostnader. Undantaget bör tillämpas med försiktighet. Det tar exempelvis sikte på fall som inte omfattas av, men ligger nära tillämpningsområdet för bestämmelserna i 18 kap. 3 och 6 §§ samt 31 kap. 4 § RB. Ett annat exempel är atypiska fall där förhållandet mellan parterna är sådant att det finns en tydlig obalans till nackdel för den skadeståndsskyldige. Ett ytterligare exempel, som *Lagrådet* har anført, där det kan komma i fråga att tillämpa undantaget, är fall där kränkingsersättning har dömts ut i brottmålet och en separat skadeståndstalan angående person- eller sakskada på grund av samma brott väcks i ett nytt mål samt den dömde i brottmålet vinner helt i alla instanser.

I den mån rättegångskostnadernas fördelning i högre instans påverkar fördelningen av rättegångskostnaderna i lägre instans (jfr 18 kap. 15 § RB) kan de nu föreslagna reglerna få verkningar för kostnadernas fördelning också i lägre instans. Om exempelvis ett brottsoffer i ett mål som i högre rätt enbart gäller storleken på en kränkingsersättning är klagande och vinner bifall i hovrätten men därefter är helt förlorande motpart i Högsta domstolen, kan han eller hon enligt gällande rätt förpliktas att ersätta rättegångskostnaderna inte bara i Högsta domstolen, utan också i hovrätten. De nu föreslagna bestämmelserna är naturligtvis avsedda att i ett fall som detta omfatta betalningsskyldigheten för rättegångskostnader i båda instanserna.

Promemorians förslag innebär att en fakultativ kvittningsregel bör införas för de fall en skadelidande har tillerkänts skadestånd på grund av brott för sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men eller olägenheter i övrigt. För att kvittning skall komma i fråga bör det krävas att det finns särskilda skäl. *Stockholms tingsrätt* har ifrågasatt om denna lösning uppfyller allmänna krav på förutsebarhet i lagstiftningen. *Riksåklagaren* har satt i fråga om inte kravet på särskilda skäl innebär att möjligheten till kvittning kommer att bli alltför begränsad. *Föreningen brottsoffer* har ansett att det inte bör finnas något krav på särskilda skäl i dessa fall. *Brottsoffermyndigheten* har anfört att det när det är fråga om ersättning för sveda och värk till närstående till den som uppsåtligen eller av grov oaktsamhet dödats genom brott bör ställas upp ett krav på särskilda skäl för att kvittning *inte* skall ske. *Riksorganisationen för anhöriga till våldsdödade* och *Riksorganisationen för Kvinnojourer i Sverige* har betonat vikten av att regler om kvittning omfattar närstående till personer som har dödats genom brott.

Regeringen delar bedömningen i promemorian att det även i fall där skadestånd på grund av kränkning inte dömts ut kan finnas skäl att modifiera de allmänna reglerna om ersättning för rättegångskostnader. Det gäller särskilt i fall som ligger nära kränkingsfallen och där någon har åsamkats en personskada genom brott för vilken ersättning för sveda och värk, lyte, men eller olägenheter i övrigt enligt 5 kap. 1 § första stycket 3 skadeståndslagen har dömts ut, men där bestämmelsen om ersättning för kränkning i 1 kap. 3 § skadeståndslagen inte är tillämplig. Ett praktiskt betydelsefullt exempel rör närstående till personer som har dödats genom brott. Dessa har i vissa fall rätt till ersättning för de psykiska besvär som de har drabbats av till följd av att en närstående har dödats. Enligt praxis krävs att dödandet har skett genom en uppsåtlig gärning eller genom grov oaktsamhet (NJA 1993 s. 41 I och II; 1996 s. 377 och Högsta domstolens dom den 18 oktober 1999 i mål T 107-96). De psykiska besvär som det här är fråga om ersätts som en personskada, genom ersättning för sveda och värk. Närstående till dem som har bragts om livet genom brott har dock inte rätt till kränkingsersättning. Starka skäl talar för att också denna grupp av offer för brott bör omfattas av en möjlighet att inte behöva ersätta gärningsmannens rättegångskostnader. Detsamma gäller dem som direkt har åsamkats personskada med anledning av ett allvarigare brott.

Med hänsyn till att anspråk på ersättning för sveda och värk m.m. ofta kan grundas även på andra omständigheter än det aktuella brottet och till att regeln annars skulle komma att omfatta ett alltför vitt område, bör dessa mål emellertid inte omfattas av den nyss föreslagna undantagsregeln. För att brottsoffret inte skall förpliktas ersätta motpartens rättegångskostnader bör det i stället krävas att det finns särskilda skäl för en kvittning. Bestämmelsen bör ta sikte på fall där behovet av skydd för och stöd till brottsoffret är särskilt tydligt och det är särskilt angeläget att undvika vad som kan uppfattas som en kränkande betalningsskyldighet för brottsoffret gentemot gärningsmannen. Vid exempelvis mindre allvarliga trafikbrott eller andra mindre allvarliga brott där skadan

orsakats av vårdslöshet bör normalt huvudregeln om ansvar för rättegångskostnader gälla. Undantagsregeln måste vidare ge utrymme för att beakta om ersättningen också har grundats på annat än den brottsliga gärningen, dvs. om rent civilrättsliga grunder har påverkat frågan om rätt till skadestånd och dess storlek. På motsvarande sätt som bör gälla för de fall där ersättning för kränkning har dömts ut blir det också möjligt att undanta sådana fall där en tillämpning av bestämmelsen skulle ge ett klart otillfredsställande resultat med hänsyn till omständigheterna i målet. Kravet på särskilda skäl ger enligt vår mening en rimligt avvägd avgränsning. Det ger vidare bestämmelsen en tillräckligt begränsad räckvidd för att en fakultativ lösning skall vara acceptabel.

Behov av en särskild bestämmelse för närstående till dem som dödats genom brott finns enligt vår bedömning inte. Som framgått ovan är avsikten att dessa bör omfattas av regleringen.

Försumlig processföring

I enlighet med vad som föreslagits i promemorian bör ett undantag från tillämpningsområdet för den nya regeln göras för det fallet att den skadelidande är försumlig vid väckandet av talan eller i övrigt i sin processföring. Som föreslagits i promemorian bör undantaget regleras genom en hänvisning till bestämmelserna i 18 kap. 3 och 6 §§ samt 31 kap. 4 § RB. *Brottsoffermyndigheten* anser att detta undantag bör tillämpas mycket restriktivt och illustreras med exempel i förarbetena för att underlätta tillämpningen. Regeringen finner dock inte skäl att särbehandla de fall det här är fråga om i dessa avseenden. Syftet med de nu föreslagna bestämmelserna, att bidra till och upprätthålla ett rimligt mått av skydd för och stöd till brottsoffret, motiverar enligt vår bedömning inte att tillämpningen av reglerna om försumlig processföring m.m. i detta sammanhang begränsas jämfört med vad som annars gäller. Däremot bör regleringen på denna punkt – i enlighet med vad *Lagrådet* anfört – vara begränsad till att avse merkostnader till följd av försumligheten, och alltså inte innebära att möjligheten till kvittning helt slås ut. Den nu föreslagna regleringen har utformats med denna utgångspunkt.

Bestämmelsernas placering m.m.

JO har invänt mot promemorians förslag att ta in bestämmelserna i skadeståndslagen (1972:207) och anfört att de systematiskt hör hemma i RB och bör arbetas in där. Till stöd för invändningen har i huvudsak anförts att de skadeståndsmål det här är fråga om inte är artskilda från andra mål om skadestånd enligt skadeståndslagen och att det därför saknas anledning att ta in särskilda bestämmelser om rättegångskostnader i nämnda lag.

Generella regler om ansvar för rättegångskostnader finns i rättegångsbalken. Särskilda bestämmelser som enbart gäller i vissa typer av mål eller ärenden tas normalt in i den lag som reglerar dessa mål eller ärenden. *JO:s* påpekande om att det endast är grunderna för skadeståndsyorkandena som skiljer de nu berörda skadeståndsanspråken från andra är visserligen

riktigt. Det är alltså inte fråga om någon särreglering som gäller samtliga mål om skadestånd. Inte desto mindre är det fråga om en särreglering. Med hänsyn till detta framstår det som lämpligast att placera bestämmelserna tillsammans med den materiella regleringen i enlighet med vad som förslagits i promemorian.

Sveriges advokatsamfund anför att det bör övervägas uttryckliga hänvisningar till den särreglering det här är fråga om i 31 kap. 11 § RB och möjligen även i anslutning till huvudregeln i 18 kap. 1 § RB. *Samfundet* anför också att det av lagtexten bör framgå att syftet är att i det enskilda fallet ersätta de regler som annars skulle ha gällt enligt rättegångsbalken om ersättningsskyldighet för den skadelidande på grund av utgången i målet. Uttryckliga hänvisningar av det slag samfundet efterfrågar kunde i och för sig vara av värde. Sådana hänvisningar saknas dock beträffande en rad liknande bestämmelser. Eftersom de lämpligen bör vara heltäckande finner vi inte tillräckliga skäl att föreslå sådana hänvisningar för just dessa fall. Att den särreglering det här är fråga om i det enskilda fallet ersätter de regler som annars skulle ha gällt enligt RB bedömer vi framgå med tillräcklig tydlighet också utan att det uttryckligen sägs i lagtexten.

Information om bestämmelsernas innebörd

I promemorian framhålls vikten av att en målsägande som för fram sina anspråk genom åklagaren ges information om vilka kostnadsrisker som finns, särskilt när det gäller de fall där enbart ersättningsanspråken förs upp till högre instans. Vidare anføres att detta lämpligast görs genom föreskrifter till åklagare om den information som bör lämnas till en målsägande samt att någon bestämmelse i lag inte behövs. Flera remissinstanser har betonat vikten av information om kostnadsriskerna, särskilt vid överklagande. Regeringen delar promemorians bedömning på denna punkt och avser att genom kontakter med berörda myndigheter verka för att lämpliga informationsinsatser kommer tillstånd.

Övrigt

Sveriges Försäkringsförbund anför att ”gärningsman” bör användas i stället för ”motpart” i lagtexten, för att undvika tolkningen att kvittning även skulle kunna göras gällande mot en skadelidandes försäkringsbolag. Regeringen finner det lämpligast att använda uttrycket ”den skadeståndsskyldige”. På detta sätt framgår det tydligare att bestämmelserna inte är avsedda att tillämpas i tvister mellan en skadelidande och dennes försäkringsbolag. Det framgår vidare att bestämmelserna omfattar också de fall där den skadeståndsskyldige på grund av s.k. principalansvar enligt 3 kap. 1 § skadeståndslagen är en juridisk person.

I promemorian föreslås en övergångsbestämmelse enligt vilken de nya bestämmelserna endast skall tillämpas i de fall yrkandet om skadestånd har framställts efter ikraftträdandet. Lagrådsremissens förslag innefattade inte någon sådan bestämmelse. *Lagrådet* har dock anført att det vore principiellt oriktigt att ändra ”spelreglerna” på det sätt som remiss-

förslaget innebär. I enlighet med denna synpunkt föreslår regeringen en övergångsbestämmelse med nyss nämnd innebörd. I sammanhanget bör också nämnas att det av allmänna civilrättsliga grundsatser visserligen torde följa att äldre lag om skadestånd är tillämplig på skadefall som inträffat före ikraftträdandet. Bestämmelserna som här föreslås gäller dock inte skadestånd, utan ansvar för rättegångskostnader. Hinder mot att tillämpa bestämmelserna också när skadefallet inträffat före ikraftträdandet finns alltså inte. De nya bestämmelserna föreslås träda i kraft den 1 maj 2000.

7 Ekonomiska konsekvenser

Förslaget tar sikte på mål mellan enskilda parter och påverkar det allmännas kostnader enbart i fall där brottsoffrets motpart har rättshjälp. I promemorian görs bedömningen att de där föreslagna bestämmelserna inte medför några beaktansvärda kostnader för det allmänna. *Domstolsverket* och *Brottsoffermyndigheten* har instämt i detta. Regeringen gör ingen annan bedömning beträffande de bestämmelser som nu föreslås.

8 Författningskommentar

6 kap.

5 §

Paragrafen – som är ny – innehåller särskilda bestämmelser om ansvar för rättegångskostnader för mål om skadestånd där ersättning för kränkning enligt 1 kap. 3 § skadeståndslagen har dömts ut. Bestämmelserna förutsätter att rättegångsbalkens regler om fördelning av rättegångskostnader skall tillämpas i första hand. Bestämmelserna träder enbart in i de fall där den som har tillerkänts ersättning för lidande eller sveda och värk m.m. skulle bli ersättningsskyldig i förhållande till motparten enligt rättegångsbalkens regler. Undantag görs i *tredje stycket* för fall av försumlighet från den skadelidandes sida. Möjligheten att inte förplikta ett brottsoffer att ersätta en motparts rättegångskostnader gäller i förhållande till alla rättegångskostnader i målet. Bestämmelsen är, som följer av ordalydelsen, enbart tillämplig när den skadelidande själv för talan, och alltså inte om ett försäkringsbolag har trätt i brottsoffrets ställe eller när staten för en regresstalan mot den skadeståndsskyldige efter att ha betalat ut brottskadeersättning för brottet.

Bestämmelsen i *första stycket* gäller fall där en skadelidande har tillerkänts ersättning för kränkning genom brott enligt 1 kap. 3 §. Undantag görs endast för de fall då särskilda skäl finns mot att begränsa den skadelidandes ansvar för rättegångskostnader. Som framgår av lagtexten är det en förutsättning att det är fråga om ett mål där skadestånd på grund av brottet prövas. Bestämmelsen gäller alltså också i högre instans, oavsett om någon fråga som rör skadestånd för kränkning har överklagats dit. Tillämpning av bestämmelsen kan alltså komma i fråga både i situationer där den prövande instansen beslutar att tillerkänna ett offer för brott ersättning för kränkning och i situationer där sådan ersättning har beslutats i underinstansen och enbart andra frågor har överklagats. Bestämmelsen omfattar inte fall där ersättning för kränkning visserligen dömts ut i lägre instans men underinstansens dom ändras i högre instans på så sätt att kränkingsersättning inte döms ut. Bestämmelsen kan också tillämpas när andra skadeståndsfrågor har prövats i rättegången samt när frågan om skadestånd på grund av brottet har avskiljts. Skälen till detta har behandlats i avsnitt 6. Undantaget för de fall där det finns särskilda skäl mot att begränsa den skadelidandes ansvar för rättegångskostnader har införts i enlighet med synpunkter från *Lagrådet* och har behandlats i avsnitt 6.

I *andra stycket* ges en fakultativ regel om begränsning av brottsoffrets skyldighet att ersätta rättegångskostnader också i de fall skadestånd för sveda och värk, lyte, men eller olägenheter i övrigt har tillerkänts en person med anledning av ett brott. Bestämmelsens formella tillämpningsområde begränsas av att det skall vara fråga om skadestånd på grund av brott. Lokutionen "på grund av brott" är avsedd att ha samma innebörd som uttrycket "grundas på ett brott" i 22 kap. 2 § RB (se NJA 1994 s.

306). Skadeståndet behöver alltså inte grundas uteslutande på brottet för att bestämmelsen skall kunna tillämpas.

Utrymmet för att inte förplikta brottsoffret att ersätta motpartens rättegångskostnader i de fall som avses i *andra stycket* är begränsat i förhållande till vad som gäller för skadestånd för kränkning. En förutsättning är att det finns särskilda skäl för kvittning. Bestämmelsen tar sikte på de fall där den som har utsatts för brott som ger rätt till ersättning enligt 5 kap. 1 § första stycket 3 skadeståndslagen riskerar att få betala motpartens rättegångskostnader, och att detta i det enskilda fallet står i strid med principen att brottsoffret bör ha ett rimligt mått av skydd och stöd under processen. Bestämmelsen torde i första hand komma att tillämpas vid uppsåtliga brott som typiskt sett visserligen inte riktas mot den personliga integriteten eller innebär ofredande, men där personskador kan uppkomma. Så kan vara fallet vid vissa allmänfarliga brott (se NJA 1998 s. 310). Även vid allvarligare vårdslöshetsbrott bör bestämmelsen kunna tillämpas. Fall där ersättning för sveda och värk m.m. har tillerkänts efterlevande till personer som har dödats genom brott är ett annat exempel på när en tillämpning av bestämmelsen kan komma i fråga.

För att brottsoffret inte skall förpliktas ersätta motpartens rättegångskostnader krävs att skadeståndet huvudsakligen grundas på den brottsliga gärningen och inte på andra omständigheter. Att kompletterande civilrättsliga grunder har legat till grund för bedömningen i skadestandsfrågan utesluter dock inte att bestämmelsen tillämpas. Det gäller exempelvis kompletterande grunder som avser förekomsten av skada, orsakssamband mellan den brottsliga gärningen och skadan samt skadans storlek.

På samma sätt som gäller för *första stycket* tillämpas bestämmelsen exempelvis också i de fall skadestånd på grund av brottet prövas i högre instans, oavsett om frågan om ersättning för sveda och värk m.m. är uppe till prövning i sak i den instansen.

I *tredje stycket* görs undantag för de fall den skadelidande har föranlett en onödig rättegång, eller genom försummelse har orsakat kostnader för motparten på sätt som anges i 18 kap. 3 eller 6 § eller 31 kap. 4 § RB. Är en sådan situation för handen att dessa paragrafer blir tillämpliga, kan brottsoffret alltså förpliktas att svara för motpartens rättegångskostnader i den omfattning som anges i dessa bestämmelser. Regleringen är begränsad till att avse merkostnader till följd av försumligheten och innebär alltså inte att möjligheten till kvittning helt slås ut.

Förslag till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207).

Härigenom föreskrivs att det i skadeståndslagen (1972:207) skall införas en ny paragraf, 6 kap. 5 §, av följande lydelse.

Föreslagen lydelse

6 kap.

5§

En skadelidande som har tillerkänts skadestånd för lidande enligt 1 kap. 3 § skall inte förpliktas att ersätta motparten dennes rättegångskostnader. Detsamma gäller en skadelidande som har tillerkänts skadestånd på grund av brott för sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men eller olägenheter i övrigt enligt 5 kap. 1 § första stycket 3, om det finns särskilda skäl.

Första stycket gäller inte om den skadelidande har uppträtt på ett sätt som avses i 18 kap. 3 eller 6 § eller 31 kap. 4 § rättegångsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2000. Den nya bestämmelsen skall dock endast tillämpas i de fall yrkandet om skadestånd har framställts efter ikraftträdandet.

Förteckning över remissinstanser som har yttrat sig över promemorian Brottsoffers ansvar för rättegångskostnader (Ju 1998/3690)

Prop. 1999/2000:47
Bilaga 2

Riksdagens ombudsmän, Domstolsverket, Riksåklagaren, Rikspolisstyrelsen, Brottsoffermyndigheten, Hovrätten över Skåne och Blekinge, Stockholms tingsrätt, Sundsvalls tingsrätt, Gävle tingsrätt, Lunds universitet, Juridiska fakulteten, Nämndemännens Riksförbund, Sveriges advokatsamfund, Sveriges Försäkringsförbund, Sveriges Domareförbund, Föreningen Jurister vid Sveriges allmänna advokatbyråer, Sammanlutningen för Sveriges Juridiska byråer, Sveriges Psykologförbund, Svensk handel, Riksorganisationen för Kvinnojourer i Sverige, Sveriges kvinnojourers riksförbund, Brottsofferjourernas riksförbund, Föreningen Brottsoffer, Riksorganisationen för anhöriga till våldsdödade.

Lagrådsremissens lagförslag

Förslag till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207)

Härigenom föreskrivs att det i skadeståndslagen (1972:207) skall införas en ny paragraf, 6 kap. 5 §, av följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

6 kap.

5 §

En skadelidande som har tillerkänts skadestånd för lidande enligt 1 kap. 3 § skall inte förpliktas att ersätta den skadeståndsskyldiges rättegångskostnader i ett mål där skadestånd på grund av brottet prövas.

Om det finns särskilda skäl gäller vad som sägs i första stycket också en skadelidande som har tillerkänts skadestånd på grund av brott för sveda och värk, lyte eller annat stadigvarande men eller olägenheter i övrigt enligt 5 kap. 1 § första stycket 3.

Vad som sägs i första och andra styckena gäller inte om den skadelidande har uppträtt på ett sätt som avses i 18 kap. 3 eller 6 § eller 31 kap. 4 § rättegångsbalken.

Denna lag träder i kraft den 1 maj 2000.

Utdrag ur protokoll vid sammanträde 1999-12-29

Närvarande: f.d. justitierådet Lars Å. Beckman, regeringsrådet
Susanne Billum, justitierådet Göran Regner.

Enligt en lagrådsremiss den 16 december 1999 (Justitiedepartementet) har regeringen beslutat inhämta Lagrådets yttrande över förslag till lag om ändring i skadeståndslagen (1972:207).

Förslaget har inför Lagrådet föredragits av hovrättsassessorn Carl Josefsson.

Förslaget föranleder följande yttrande av Lagrådet:

I lagrådsremissen föreslås begränsningar av brottsoffers skyldighet att ersätta en skadeståndsskyldigs rättegångskostnader. Förslaget i första stycket av paragrafen innebär att brottsoffer i princip inte skall behöva betala sådana rättegångskostnader, om den skadelidande har tillerkänts s.k. kränkingsersättning enligt 1 kap. 3 § skadeståndslagen. Undantag från denna princip skall gälla endast vid försumlig processföring från den skadelidandes sida.

Förslaget väcker flera frågor. En mera grundläggande sådan är den nya regelns förhållande till artikel 6 i Europakonventionen om mänskliga rättigheter. Denna artikel ställer krav på bl.a. rättvis rättegång, "fair trial", angående civila rättigheter och skyldigheter, t.ex. skadeståndsskyldighet. I detta krav ingår att det skall föreligga "equality of arms" mellan parterna i en sådan rättegång (se Danelius, Mänskliga rättigheter i europeisk praxis s. 172 ff.). Det bör i det fortsatta lagstiftningsarbetet analyseras huruvida den föreslagna kategoriska regeln står i överensstämmelse med Sveriges åtaganden enligt artikeln.

Det är i och för sig vällovt att brottsoffers ställning stärks. Lagrådet kan instämma i uppfattningen att det t.ex. i ett sådant fall som NJA 1997 s. 767 bör finnas möjlighet att kvitta parternas rättegångskostnader i ett skadeståndsmål. Frågan är emellertid om inte den föreslagna regeln om obligatorisk kvittning kan leda till otillfredsställande resultat i vissa fall. Ett sådant fall är att en kränkingsersättning har dömts ut i ett brottmål. Målsäganden väcker senare en separat skadeståndstalan i ett nytt mål angående person- eller sakskada på grund av samma brott. Den nya regeln innebär att kvittning också skall ske i ett sådant fall, även om svaranden, dvs. den dömda i brottmålet, vinner helt i alla instanser. En liknande situation är om bara andra skadeståndsfrågor än kränkingsersättningen – som kan vara ostridig – överklagas av målsäganden i brottmålet och föranleder en vidlyftig och kostsam process i överrätt samt målsäganden förlorar helt i överrätterna.

En annan situation där tillämpning av den nya regeln kan ifrågasättas är den att kränkingsersättning visserligen dömts ut i första instans men det senare i överrätt – efter överklagande i andra delar av målet – visar sig att den åtalade inte skall dömas för det brott som ersättningen avser eller det då bedöms att brottet i fråga inte är av det slag som anges i 1 kap. 3 § skadeståndslagen.

Ytterligare ett fall där den föreslagna regeln inte alltid ter sig rimlig är skadeståndstalan på grund av ärekränkning, där käranden kanske tillerkänts bara en mycket liten del av yrkat skadestånd men driver processen vidare i högre rätt beträffande ett mycket större belopp men inte får någon framgång med det.

Första stycket innehåller en kategorisk regel om kvittning medan andra stycket ger en möjlighet att kvitta rättegångskostnader, om det finns särskilda skäl, i mål om ersättning för sveda och värk m.m. För målsäganden blir det då av stor betydelse att ersättning avser kränkning och inte sveda och värk e.d. Gränsdragningen mellan den ena och andra ersättningsgrunden är emellertid inte alldeles klar (se SOU 1992:84 s. 97 ff och 217 ff samt 1995:33 s. 86). Mot denna bakgrund synes skillnaden mellan möjligheterna till kvittning enligt första och andra styckena väl stor.

Med hänsyn till det anförda anser Lagrådet att den föreslagna regeln i 6 kap. 5 § första stycket bör förses med någon form av "ventil" så att avsteg från principen om kvittning kan göras i sådana fall där regeln skulle ge ett klart otillfredsställande resultat med hänsyn till omständigheterna i målet. En möjlighet är att till första styckets lagtext lägga "om inte särskilda skäl föranleder annat".

Beträffande tredje stycket i paragrafen vill Lagrådet anmärka att också denna regel synes alltför kategorisk. Om t.ex. ett brottsoffer inte anser sig orka komma till en huvudförhandling utan att laga förfall kan anses föreligga, verkar det inte rimligt att de nya kvittningsmöjligheterna helt slås ut. Försumlig processföring brukar annars leda till skyldighet att ersätta motpartens merkostnader och ingen rätt att få ersättning för egna kostnader som har samband med försumligheten (se 18 kap. 6 § och 31 kap. 4 § rättegångsbalken). Motsvarande synsätt bör gälla fall som regleras i det föreslagna tredje stycket.

I lagrådsremissen föreslås inte någon övergångsbestämmelse av det slag som fanns i den underliggande promemorian. När det gäller pågående processer anser Lagrådet det vara principiellt oriktigt att ändra "spelreglerna" på det sätt som remissförslaget innebär. Har ett yrkande om skadestånd som avses i första eller andra stycket framställts före lagändringens ikraftträdande bör därför de nya bestämmelserna inte tillämpas.

Justitiedepartementet

Utdrag ur protokoll vid regeringssammanträde den 20 januari 2000

Närvarande: statsministern Persson, ordförande, och statsråden Hjelm-Wallén, Freivalds, Thalén, Winberg, Ulvskog, Lindh, Sahlin, von Sydow, Klingvall, Pagrotsky, Östros, Messing, Engqvist, Rosengren, Larsson, Wärnersson, Lejon, Lövdén.

Föredragande: statsrådet Freivalds

Regeringen beslutar proposition 1999/2000:47 Brottsoffers ansvar för rättegångskostnader.

